

מוה"ר מרדכי וויליג
ראש ישיבה
ראש הכולל העליון ע"ש וקסנר

הערות בדיני בורא מיני מזונות והמוציא

א. חטה תפוחה

תניא (ברכות לז.) "אלו הן מעשה קדירה חילקא טרגיס סולת זריז וערסן ואורז". ופירש רש"י חילקא, חטי דמתברי חדא לתרתי, טרגס חדא לתלת, זריז חדא לארבע, ערסן חדא לחמש. וכתב רבינו יונה "האורז דרכו לאכלו אפילו שלם וכו' ואורז הזכיר אותה בסתם, דמשמע דאפיה שהוא שלם הוא בכלל מעשה קדירה ומברכין עליו בורא מיני מזונות".

ועל פי זה צדד האגרות משה (ח"ד סי' מד), דהוא הדין דזמננו שמבשלין חטים שלמים, שקורין אותו חטה תפוחה (שוגע"ר קריס"פ), דאם הברכה תלויה בדרך הרגילה של בישול מסתבר שכיון שנתחדש עתה שמבשלין באופן זה הרבה, יש לברך בורא מיני מזונות, וע"ש. ובשעה"צ (סי' רח סקפ"א) כתב דמכיון דדרך בני אדם לאכול אותם כך, אולי ברכתם בורא מיני מזונות, על אף שבימי חז"ל ברכתם בורא פרי האדמה.

ובספר וזאת הברכה (עמ' 272) כתב דלא קיימא לן הכי, אלא שחז"ל קבעו גדרים של חשיבות לדורות, ומהם לא נזוז. ורבינו יונה באר דין אורז בזמן הגמרא, ואי אפשר להשוות חטין בזמננו, שדרך בני"א לבשלם שלמים, לאורז בזמן הגמ' שדרכם בכך. וראיה מהמוציא, דנאמר רק על לחם, כי עיקר קביעות הסעודה היא עליו, ואם ישתנה המנהג ויקבעו סעודה על איטריות, נראה דלא יברכו המוציא. והוא הדין הכא, דאף דדרך בני"א בזה"ז לבשל חטין שלמים, אפ"ה ברכתם בורא מיני מזונות, דמאחר דבזמן חז"ל לא נהגו לבשל אותם כך ולכן לא ברכו עליהו המוציא, גם בזה"ז אין לחדש ברכת המוציא על חטים שלמים. ויש לדחות, דאיטריות אינם לחם, וא"א לברך המוציא לחם על איטריות, משא"כ חטים שלמים מבושלים בזמננו, דמיני מזונות הם, ולכן יש לומר דמברכין בורא מיני מזונות.

עוד כתב שם "חז"ל קבעו לברך בורא מיני מזונות על אורז כיון שהוא סועד. אם יתחילו לסעוד על מין קיטניות אחר יברכו בורא מיני מזונות?"

ויש לדון בזה, דר' יונה כתב "שאורז ודוחן דינן שוה ועל שניהם מברך מתחילה בורא מיני מזונות כמו על מעשה קדירה. וה"ה נמי לכל דבר שהוא מזון ודרך לאכלו למזון כמו פניצ"ו שמברך עליו בתחילה בורא מיני מזונות".

ובשו"ע (ס"ח) כתב "על פת דוחן ופניצו [עי' בגר"א ססק"ה] או של שאר מיני קיטניות מברך שהכל". וכתב הפרמ"ג (מ"ז סקי"א) "וסובר [הר' יונה] שדרך לעשות מדוחן פת כמו מאורז, אבל המחבר פסק דוחן שהכל ואפילו פת, דאין דרך לעשות ממנו פת כמו מאורז. וי"ל אין חולקין במציאות, וי"ל מקומות שאני". ולכאורה מוכח מהפמ"ג דאם משתנה המנהג ממקום למקום משתנית הברכה, אף דלא מצינו כן בגמ', וע"כ במקום א' נשתנה המנהג מזמן הגמ', ואה"נ דמשתנית הברכה. וע"כ פסק השו"ע דעל פת דוחן מברכין שהכל, דבמקומו לא נהגו לעשות פת מדוחן, והר' יונה פסק דמברכין בורא מיני מזונות, דבמקומו נהגו לעשות פת דוחן והוי דרך אכילתו בכך.

ולפ"ז נראה דהוא הדין בנידון דידן, שהרי ה"ר יונה מיד לאחר שדן על פניצ"ו שאנו רואים שהוא מזון, כל' בזמנו, דן גם באורז שלם וכתב שמברך בורא מיני מזונות כי דרכו בכך. ואם דין פניצ"ו יכול להשתנות מדור לדור, וכנ"ל, נראה דהוא הדין דין חטה שלימה שנתבשלה, ובזמננו מברך בורא מיני מזונות.

ב. חטיף גרנולה

ובזאת הברכה (עמ' 273) כתב "ועוד יש להוסיף, שלכאורה הברכה בורא מיני מזונות נתקנה על מאכלים שרגילים לאכלם למזון ולשובע וכו' אבל [אם] אין דרך אכילתם באופן של קביעות ושובע – למשל מאכלים שנאכלים כחטיף (חטיף גרנולה) [הנעשה משבולת שועל] או שלוח בארץ) וכו' אין זה נחשב שדרכו להיות נאכל למזון". וכ"כ בספר ברכת הנהנין (להגרי"מ שטרן עמ' קיח) בשם הגר"מ שטרנבוך. ונראה לפסוק כן בחטיף גרנולה ולברך בורא פרי האדמה, אך א"כ נכון שלא לאוכלו אלא בתוך הסעודה, וכשו"ע (ס"ד) משום ספק מעין שלש עיי"ש. מאידך בחטה תפוחה באמריקה, שנאכלת עם חלב למזון ולשובע בארוחת בקר, נראה שמברך בורא מיני מזונות ומעין ג', דדרכו בכך בזמננו, וכנ"ל.

ובעיקר דין שבולת שועל, מקובל שהכוונה לאוט"ס, וכנ"ל בגרנולה, ע"פ רש"י (פסחים לה.). ובחוברת מסורה (י"ג, אדר תשנ"ז) כתב הרב יוסף אפרתי (עמ' ע, עא) דתלוי אם מחמיץ. כלומר, דבירושלמי (חלה פ"א ה"א) מבואר דרק ה' מיני דגן באין לידי חימוץ. ובמחלוקת חכמים וריב"נ באורז

(לז.) הקשו, ויבדקוה. ותירצו, על עיקר בדיקתה הן חולקין. כל' דלריב"נ אורז בא לידי חימוץ, ולרבנן אין זה אלא סרחון (פסחים שם ורש"י ד"ה אורז).

וחכם אחד בדק קמח אוט"ס וכתב שלא החמיץ בכלל, אלא לאח"ז העלה עובש כמו שקורה לעיסת אורז. והרב אפרתי בדק ומצא שקמח מעובד מתחמץ כמו שעורים, ולא מעובד כמו חטין. וצ"ע איך נחלקו במציאות. ונראה, דחמשת המינים יש בהם גלוטן, הנצרך לחימוץ. ואף שבזמננו ומקומנו אין קמח חטים ומים מתמיצים בלי הוספת שאור, מ"מ באיזור של הרבה שדות יש כמות מספקת של שאור באויר להחמיץ אף בזמננו וכן היה בזמן הגמ' ברוב המקומות.

והנה יש אנשים שרגישים מאוד לגלוטן, ואם יש אף קצת גלוטן באוכל שלהם נעשים חולים בכל גופם. ולאחרונה מצאו אוט"ס באנגליה שאין בהם גלוטן כלל, ואופים מהם מצות לפסח ולכל השנה לאנשים הנ"ל. מאידך, באוט"ס באמריקה יש גלוטן, וכנראה בא מתערובת חטין שנמצאת באוט"ס.

ולפ"ז נראה, שגם בימי חז"ל היתה תערובת כזו באוט"ס, ובאו לידי חימוץ, וזהו שבולת שועל במשנתנו, וכפירוש רש"י (לה.) הנ"ל. והרב אפרתי בדק באוט"ס כאלו, המצויים ברוב העולם, ומצא שבאו לידי חימוץ. והרב האחר כנראה בדק באוט"ס שאין בהם גלוטן, כגון אלו מאנגליה, ומצא שלא באו לידי חימוץ.

ומעתה צ"ע לדינא, אם האוט"ס האלו, שאינם באים לידי חימוץ, דינם כחמשת המינים, לדין מצה המוציא וברהמ"ז, כיון שנראים כאוט"ס שבימי חז"ל וברוב המקומות בזמננו. או דילמא מכיון שאינם באים לידי חימוץ אין דינם כחמשת המינים לכל הנ"ל. ועל כל פנים האוט"ס במדינתנו נראה שבאים לידי חימוץ, ומברכים עליהם בורא מיני מזונות ומעין שלש, ודלא כמפקקים בזה.

ג. תורתא דנהמא

גרסינן (לז:): "א"ר ששת האי חביצא אע"ג דלית ביה פירורין כזית מברך עליו המוציא לחם מן הארץ. אמר רבא והוא דאיכא עליה תורתא דנהמא". ופירש רש"י תואר מראית הלחם. ומלשון הלחם, דמשמע אותו לחם שהיה שם לפני כן נראה, דכדי לברך המוציא צריך להיות ניכר שבא מהלחם דמעיקרא. ולכן קיי"ל (סי' קסח ס"י), דאם יש בפרוסות כזית א"צ תואר לחם,

אף שנתבשל, כי שיעור כזית חשוב ומקיים את הקשר ללחם דמעיקרא. מאידך, אם אין כזית ונתבשל, לא מהני תואר לחם, דע"י הבישול נותק הקשר ללחם דמעיקרא כל שאין כזית.

ובבה"ל (ד"ה שם) כתב דהפמ"ג נסתפק בבשל כזית ואח"כ פרו, אם נימא דכיון שהיה בשעת בישול כזית תו לא נפקע מיניה שם לחם ע"י שהמעיטו אח"כ. ואם דנים רק ע"פ מה שלפנינו, נראה דאין חילוק אם בשלו ואח"כ פרו לפרו ואח"כ בשלו. אע"כ דדנים אם מתיחס ללחם דמעיקרא, ואם פרו ואח"כ בשלו, הבישול פועל לנתק את הקשר, ואם הבשול לא פעל הניתוק, כי היה כזית, נסתפק פמ"ג אם פרה אח"כ מנתק את הקשר ללחם דמעיקרא או לא.

ובעיקר דין תוריתא דנהמא, התוס' (שם ד"ה לחם) כתבו דלפי ר"ת בתחילתן עיסה וסופן סופגנין, כל' בבליה עבה שנתבשלה, מברך המוציא אבל באטריות, אע"פ דחייבין בחלה שהיו עיסה מתחילה, פטורין מהמוציא ומברך בורא מיני מזונות, דלית להו תוריתא דנהמא. וכ"כ הרמ"א (קסח:יג). ומשמע מדבריו שעקרונית יש לאטריות כל דיני לחם רגיל, רק שאין להם תואר לחם ולכן א"א לברך עליהם המוציא.

והקשה המג"א (סקל"ו), דאם בשלו בקדירה פשיטא דלא הוי תואר לחם, אפילו לחם גמור שבשל אחר כך, כמה שכתב בסעיף י', וכנ"ל, ואם כן איך אפשר לומר שחייבים להפריש חלה מאטריות שאינם לחם גמור ונתבשלו? ונדחק דמיירי בנאפה, והגר"א (סקמ"ב) הקשה דהרא"ש כתב לאחר הבישול.

ובבית מאיר נדחק, דר"ת מיירי בשהיו האטריות כזית. וצ"ע, דכזית מהני כשהיה לחם, משא"כ כאן שמעולם לא נאפה, וכן כתב הט"ז (סקי"ח).

ובחזון איש (סי' כו ססק"א) כתב וז"ל, ונראה דתרי עניני תוריתא דנהמא נינהו וכו'. וצ"ל דלחם מבושל נשתנה מצורתו הקודמת, אבל עיסה שנתבשלה יתכן שיהיה לה תואר לחם כל שהו.

ואולי יש לפרש דבריו, דלשון תוריתא דנהמא בתוס' אינו שוה ללשון תוריתא דנהמא שבגמ' דחביצא, דשם ר"ל שנשתנתה צורתה הקודמת, ועי"ז בטל שם לחם דמעיקרא. ובזה קיי"ל דאם פחות מכזית נתבשל בטל שם לחם, כי אין תוריתא דנהמא. אבל לר"ת, דעיסה שנתבשלה יש לה דין לחם ע"י הבישול גופא, מברך המוציא אף בפחות מכזית, (וכ"כ החזו"א שם רסק"ה. אבל בסוף חזר בו, עיי"ש).

ותוריתא דנהמא בתוס' הוא מושג אחר לגמרי דבאטריות וכדו' אינו פת כלל, וא"א לברך המוציא לחם מן הארץ. ובזה אין המוציא אף כשיש כזית, וכמש"כ המ"ב (סקע"ט), ואם יש תוריתא דנהמא, כל' דנראה כפת, מברך המוציא אף בפחות מכזית, וכנ"ל. וגדרו המדוייק עדיין צ"ב.

ד. פרטי דין תוריתא דנהמא

ובגמרא (שם) איתא, טריתא פטורה מן החלה. ולפירוש הראשון בגמ' הכונה לגביל מרתח. ופירש רש"י "נותנים קמח ומים בכלי, ובוחשין בכף ושופכים על הכירה כשהיא נסקת".

ובשולחן ערוך (שם סט"ו) כתב "טריתא, דהיינו שלוקחין קמח ומים ומערבים אותם ושופכים על הכירה והוא מתפשט ונאפה, אין עליו תורת לחם כלל, ואין מברכים עליו אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, ואפילו קבע סעודתו עליו". ובמשנה ברורה (סקל"ח) כתב שיש מין אחר (וואפלטקו"ס) שנשפך על ברזל חם ונאפה (שעה"צ סקל"ה) דדומה לטריתא, שמפני שמתפשטים באפייתן, נעשים דקים וקלושים הרבה יותר מניבלא"ש (שו"ע ס"ח). כל' דבניבלא"ש, אף שדקים מאד, מ"מ אם קובע מברך המוציא, דיש שם לחם, וכתוס' (מב. ד"ה לחמניות), ודלא כהר"ש (שם) דס"ל דהוי כמו דייסא, ע"ש.

והמג"א (סקמ"א) חולק על השו"ע (סט"ו), וסבירא ליה דאם קבע על טריתא מברך המוציא, דלא כוואפלטקו"ס, דאפילו קבע עליהו לא הוי קביעות כי דקין מאד (סק"מ). ואם אינם רכים (ויש גורסין דקים) כל כך מברך המוציא, כרמ"א ס"ד (סק"כ). ונראה דיש ד' מדרגות בדקות, וכמש"כ הפסקי תשובות (הע' 88): בלילה רכה להרמ"א; ניבלא"ש; טריתא; וואפלטקו"ס. וצ"ע וכקושית הט"ז (סק"ט), דלא נודע איזה מיקרי דק, ואיזה הוי דק שבדקות, עיי"ש. וא"כ איך נדע איזו ברכה לברך על כל הדברים האלו?

לכן נראה, דבארחות חיים (הל' סעודה סכ"ז) כתב "שאיין קביעות מועלת בכל דבר, אלא על דברים שהם ראויים להיות מזון, כגון פת הבאה בכיסנין וכו'. אבל אלו הדקין ביותר וכו' אין קביעותם קבע וכו' שאין קביעות אכילה בהם כלל" [וקאי אניבלא"ש, וכהר"ש דס"ל דאינו קביעות, ומהר"ם (בתוס' לח. ד"ה מר) נסתפק, עיי"ש]. ומזה נראה דאינו תלוי בדקות בעצם, אלא דהדקות קובעת תשמישו ודינו, וכפס"ת (שם סקי"ב).

ולפ"ז נראה, דבבליה רכה דהרמ"א (סי"ד) נעשה לקבוע סעודה עליה, ומברך המוציא. ובניבלא"ש (ס"ח) לא נעשו לקבוע סעודה עליה, ולכן מברך בורא מיני מזונות כפת כיסנין, אלא אם כן הוא קבע עליה (דלא כאר"ח וצד א במהר"ם הנ"ל). ובטריחא, שמתפשט כשנשפך, לפי השו"ע אין עליו תורת לחם כלל, דאינו משמש מעשה פת כלל, דהוא כ"כ דק דא"א לקבוע עליה. ולמג"א, אף שהיא דקה מאד, מ"מ נאחז כאחד, ולכן אף דפטור מחלה כי אין לישה וגלגול כלל, מ"מ מהני קביעות (לבו"ש למג"א סקמ"א). משא"כ וואפלטקו"ס, דדקיין וקלושים, כל' שלא נאחז כאחד, ואם יגביה צד דק אחד יינתק מהשאר, דאינו משמש כפת כלל, ומודה המג"א דא"א לקבוע. שו"ר כן בספר ברכת הנהנין (עמ' צו).

ולפ"ז נראה, דאף אם נעשה דק מאד, מ"מ אם נעשה לקביעות סעודה מברך המוציא, כגון רפס וטורטייא, ודלי רול, דכולם נעשו לשמש מעשה פת ממש ע"י עשיית כריך (סנדביץ' בלע"ז). מאידך דגני בקר מחמשת המינין, אף אם אינם דקים כ"כ, מ"מ א"א למלאם או ללפתם במאכל אחר, ולא נעשו לשמש מעשה פת כלל, ולכן מברך בורא מיני מזונות אף אם אכל שיעור קביעות, דאין קביעותן קביעות, וכנ"ל. ולכאו' הוא הדין בפאנקייקס הנאכלים בפ"ע בארוחת בקר, דמתפשטים אכירה ודינם כטריחא דלשו"ע מברך בורא מיני מזונות אף אם אכל שיעור קביעות.

ויש לעיין בדקים מאד ונעשים למילוי, אבל לא לסנדביץ', אלא למנה צדדית, כגון בלינצעס וסוג קרייפס שממלאים בפירות וירקות, דאולי דינם כטריחא אם נעשה בלי לישה וגלגול כלל אלא שנשפך ע"ג כירה חמה ומתפשט. אך אפשר כיון דנעשה במיוחד למילוי אם קבע עליו מברך המוציא אפילו להשו"ע (סט"ו) דבטריחא אינו כן. וצ"ע בכ"ז.

ה. בלילה רכה ומים עכורים

גרסינן (לח.) האי כובא דארעא גובלא בעלמא הוא, ומברכינן עליה בורא מיני מזונות. מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה ובריך עליה במוציא. ובגמ' (לז:) מבואר דטרוקנין הם כובא דארעא, וחייבין בחלה. ולר"ת (הנ"ל אות ג), דתחילתו עיסה וסופו סופגנין (משנה חלה פ"א מ"ה, עי' תוס' לז: ד"ה לחם) ר"ל בלילה עבה ובישול, א"כ תחילתו סופגנין וסופו עיסה דג"כ חייב בחלה, ר"ל בלילה רכה ואפייה, וי"ל דזהו טרוקנין. וא"כ יוצא לפי ר"ת שגם בלילה

עבה וגם אפייה ללחם מחייבות בחלה, ולכן אפילו אם בישל בלילה עבה, חייבת בחלה, והוא הדין אם אפה בלילה רכה.

אבל הרמב"ן דייק מלשון המשנה עיסה שתחילתו וכו', דהמשנה מייר רק בבלילה עבה [ור"ת לשיטתו, גרס כל שתחילתו, וכתוס' הנ"ל, וע' אוצר מפרשים חלה שם הע' 6]. ועל פי זה כתב תלמידי רבנו דוד (פסחים לז) דבלילה רכה ואפייה פטורה מחלה [דלא כמהר"ם חלאווה שם, לפי הרמב"ן ע' אוצר שם וה' 75 ה' 61]. ונראה דגרס (לז): דטרוקנין פטורה מן החלה, וכ"כ הרא"ה והריטב"א, ופירשו דכיון דליכא גלגול כלל פטורה. ומיהו בשקבע סעודתו עליה מברכיין עליה המוציא כמר זוטרא.

ולפ"ז אע"פ שנעשה לחם, ובחלה כתוב והיה באכלכם מלחם הארץ, מ"מ כיון דכתיב ראשית עריסותיכם, דר"ל גלגול, כל שאין גלגול פטור מן החלה, ודלא כר"ת שמחייב חלה כשאפה בלילה רכה.

והרשב"א כתב ע"פ תוס' ורה"ג, דכובא דארעא אין בלילתה רכה כ"כ, והיא עיסה רכה מאד, וראשית עריסותיכם קרינן ביה. ובלילה רכה מאד, ואינה עיסה כלל, פטורה מחלה ומברך בורא מיני מזונות אף אם קבע עליו. וכ"כ המאירי (פסחים לז): בבלילה רכה לגמרי כעין מים עכורים. וכובא דארעא גובלא בעלמא, כל' דהוא כעין לישה, ויש שם קצת גלגול, דאין גיבול אלא בעירוב ולישה וגלגול מועט. ורק לר"ת, שיש מחייב בפ"ע דלחם, חייב בחלה בלי שום גלגול, ומברך המוציא בקבע, משא"כ לחולקים אר"ת, עיי"ש.

ובשו"ע (יו"ד סי' שכט ס"ג) פסק דלא כר"ת, דעיסה עבה שגלגל ע"ד לבשלה פטורה מחלה. וכתב (שם ס"ב) עיסה שבלילתה רכה ואפאה בתנור חייבת בחלה. ולפי הנ"ל לשון עיסה דוקא, דרק בעיסה רכה חייב, משא"כ כשאין גלגול כלל, ואף שלפי רבנו דוד פטור גם בעיסה רכה, השו"ע פסק שחייב. ולפ"ז ברוב העוגות שלנו, כגון עוגת שוקולד, שאין גלגול כלל, פטור, ונראה שכן נהגו.

ולענין הברכה כשקבע, לרא"ה והריטב"א מברך המוציא, וכ"ה לר"ת. אבל להרשב"א ורה"ג והמאירי מברך בורא מיני מזונות. וכ"כ התוס' (מב). בשם הר"ש, וכנ"ל, ולשיטתו, שחולק אר"ת. וי"ל דשיטה הא' בתוס' שם, דמברך המוציא, ס"ל כר"ת. ומהר"ם מסופק (בתוס' לח. הנ"ל), משום דתלויה מחלוקת ר"ת והר"ש במשנה (חלה פ"א הנ"ל), ומהר"ם נסתפק בבלילה עבה ובישול, כמבואר ברא"ש (פסחים פ"ב סו"ס טז), והוא הדין בבלילה רכה מאד ואפייה, דנחלקו הר"ש ור"ת, וכמבואר במאירי.

אך לפ"ז פסק השו"ע צע"ק, דפסק בניבליא"ש דאם קבע מברך המוציא, אף שהם רכים מאד ואין גלגול ועיסה כלל, וכמבואר ברשב"א. ובחלה מצריך עיסה, ולשיטתו שפסק דלא כר"ת. ויש להצדיק פסקי השו"ע ע"פ הרא"ה והריטב"א שמחלקים בין חלה להמוציא, דהיינו, שאפילו בלילה שאין בה עיסה כלל יכולה להצריך המוציא אם קבע עליו וכנ"ל, אף שדבריהם לא הובאו בב"י. ונ"מ לדינא כשקובע על עוגת שוקולד וכדומה שאין שום גלגול.

ובבלילה רכה ואפיה, שיש עיסה רכה על ידי גלגול קצת, וכנ"ל, דקיי"ל דחייב בחלה, ודלא כרבינו דוד, קיי"ל (רמ"א סי"ד) דמברך המוציא אף בלי קביעות (עי' משנה ברורה ס"ק לז, פו), וכנ"ל.

ו. פת הבאה בכיסנין

הנה בגמרא (מב.) מבואר דפת הבאה בכיסנין מברך עליה בורא מיני מזונות, ואם אכל שיעור שאחרים קובעין עליו מברך המוציא ובהמ"ז. אבל לא נתבאר מהו פת הבאה בכיסנין. ובב"י (סי' קסח ס"ז) ושו"ע (שם) כתב ג' פירושים. להר"ח כסנן מלשון כיס, שממלאים אותם בדבש, סוכר שקדים בשמים או תבלין. להרמב"ם (ברכות פ"ג ה"ט) ורש"י (מא: ד"ה פת הבאה בכיסנין), העיסה עצמה נילושה בדבש, שמן חלב או תבלין. ולרה"ג גם אם אינה מתובלת, בכיס או בלישה, הוי פת הבאה בכיסנין אם יבשה וכוססין אותה, וכתרגום דלחם צידם יבש היה נקודים, כיסנין, כנראה מלשון כוססין.

ולפי רש"י והרמב"ם לא נתבאר לשון כיסנין. ואולי י"ל דהיא מלשון כוססין, וכנ"ל לרה"ג, אלא דלרה"ג כוססו, בניגוד לאוכלו סתם, כי יבש הוא, וא"א לאוכלו מבלי לכוססו לחלקים קטנים תחילה. ולרש"י והרמב"ם אוכלין מהן דבר מועט (רש"י שם), וגם זה נקרא כסיסה בניגוד לאכילה דפת גמורה שאוכלים ממנה ועמה הרבה, ודו"ק.

ובשו"ע (שם) פסק דהלכה כדברי כולם, שלכל אלו הדברים נותנין להם דין פת הבאה בכיסנין. ובב"י באר דהוי ספיקא במידי דרבנן ונקטינן כדברי כולם להקל. ובבה"ל (ד"ה והלכה) כתב דלהמאמר מרדכי אפשר דהפוסקים מודים להדדי. וכ"כ בדרך החיים (דיני ברכת בורא מיני מזונות ס"ג), "פת שאין דרך העולם לקבוע עליו סעודה ולא לאכול ממנו שיעור שביעה נקרא פת הבאה בכיסנין, כמו לעקיף שנלוש ברוב דבש ומיעוט מים, או עיסה שנלוש במי פירות או ביצים, או פת שנלוש במים וממלא בפירות

כמו שעושים בפורים [המנטא"ש], או קיכליי"ך יבשים אף שנילוש במים מברך בורא מיני מזונות". וכ"כ (בהגדת מעשה נסים) "שרש"י כתב הטעם בפת הבאה בכיסנין דאין אוכלין ממנו רק דבר מועט, ולפ"ז הכל תלוי בראות עיני המורה, וכל שהוא פת שאינו מדרך העולם לקבוע עליו סעודה יש לו דין פת הבאה בכיסנין".

ולפ"ז נראה, דכל דאין דרך העולם לקבוע עליו סעודה הוי פת הבאה בכיסנין, אף אם אינו אחד מג' הנ"ל. ואולי גם כוונת המאמר מרדכי כן, דאם לא כן ע"כ פת הבאה בכיסנין צ"ל או זה או זה, ומנ"ל דמודו להדדי. וכן נראה ברשב"א (מא:): שכתב פירוש רש"י (כעין אובליא"ש) ופירוש הר"ח. וכ"כ הערוה"ש (סק"ג-כ"ה) ושכ"כ הלבוש (ס"ו).

וכ"כ רבינו מנוח (הל' ברכות שם), "זה הכלל, כל מידי דלאו אורח ארעא לאקבועי סעודתא עילויה לא מברכינן עליה המוציא אא"כ קבע. אבל מידי דאורחא דאינשי למקבע סעודתא עליה מברך המוציא".

ובספר מגילת ספר (עמ' מה) הקשה, דבד"מ (סק"ב) חולק על הבי"י בלחם שניכר בטעם שעירב בו תבלין, דלב"י מברך בורא מיני מזונות, וכמנהג כמה מהספרדים בחלות שלנו שניכר טעם הביצים. ולהרמ"א מברך המוציא, כמנהגנו, וז"ל, "אבל אין המנהג כדבריו, שהרי בשבתות ויו"ט ונישואין מברכינן המוציא על מיני לחם המתובלין הרבה וניכר בהם במראה ובטעם וכו'". ואם כהדרך החיים, הרי אין לזה גדרים כלל, והכל תלוי אם נאכל אכילת עראי אם לאו.

ונראה דאדרבה, דבד"מ מוכח כהדרך החיים. דלכאורה צריך עיון מהי הראיה משבת ויו"ט, הלא קובע סעודה ובודאי מברך המוציא. אלא ע"כ דראיתו היא דכיון דעשוי לקבוע ע"כ ברכתו המוציא. וי"ל דמודה הבי"י, אלא דבמקומו לא נהגו לערב ביצים בחלה דשבת, וכיון שפת שעיסתה נילושה בביצים שניכר בהם טעמן לא נהגו במקומו לקבוע עליהן, ברכתו בורא מיני מזונות. ולפי זה הברכה תלויה בכל זמן ובכל מקום.

ז. דין פשטיד"א והמסתעף

והנה בשו"ע (סי"ז) כתב דפשטיד"א הנאפת בתנור כבשר או בדגים או בגבינה מברך עליה המוציא וג' ברכות. ולהט"ז (סק"ב) מדובר רק כשקבע סעודתו עליו, אף שלא נזכר כלל. ולמג"א (סקמ"ד) מברך המוציא אף אם לא

קבע עליו, וכפשוטו, וכ"כ המ"ב (סקצ"ד). ובבה"ל (ד"ה פשטיד"א) כתב לשון השלט"ג שרמזו לה המג"א, וז"ל, "שהמוליתות הנאפות בתנור שהן מלאות בשר או דגים או גבינה או מיני ירקות מברך עליהן המוציא, שהן עשויות פת וליפתן כאחד, ולקביעות סעודה הן עשויות".

ובמגילת ספר (עמ' מח) פירש דברי הד"מ (הנ"ל) ע"פ הט"ז, דאם צורתו פת הבאה בכיסנין מברך בורא מיני מזונות בלא קבע אף אם מטרתו למזון ולשובע. כל', וא"כ מדמברך המוציא ע"כ אף שטעם הביצים נרגש אין לה צורת פת הבאה בכיסנין אלא צורת פת גמור. ולפי המ"ב, דלא קיי"ל כהט"ז, אי אפשר לומר כן, וע"כ כונתו כנ"ל, וכדה"ח. ובלא"ה פירושו צ"ב, דנימא דיש לה צורת פת הבאה בכיסנין, ואעפ"כ מברכין המוציא בשבת ויו"ט כי קובעין עליה, ואין ראייה להיכא דלא קבעו שנחלקו בה.

עכ"פ לפ"ז הדין תלוי בכל מקום ובכל זמן. ובמגילת ספר (עמ' כג) כתב דמשקבעו חז"ל גדרים בדין בורא מיני מזונות א"א שישתנו, ודלא כהאג"מ, וכנ"ל (אות א') בחטה תפוחה. ולפי משכ"ל (שם), גם שם תלוי בזמן ומקום. ולפ"ז פרצל דק וקרוסנט ברכתו בורא מיני מזונות, אף שאינם אחד מג' הגדרים שבשו"ע, כי לא נעשו לקביעות סעודה. ומאידך, פיצא ולחמניות מזונות ומצה, אפילו מצת ביצים, ברכתן המוציא, כי נעשו לקביעות סעודה. ונראה דתלוי ברוב בנ"א בכל זמן ומקום. ויש לעיין אם תלוי ברוב יהודים או רוב בנ"א אפילו גוים, ונ"מ אם מנהגם שונים, וצ"ע.

ובגדר פת הבאה בכיסנין כשאינו קובע, בפשוטו הוי פת, אלא שתקנו לברך בורא מיני מזונות, וכ"כ רע"א (למג"א סקט"ז, מד). אבל המג"א ס"ל דאינו פת כלל, דפירות דהוי קינוח מבטלים תורת לחם, משא"כ בשר או דגים דהם עצמן מזון (סי' קע"ז ס"א), כל' דא"צ לברך עליהן בתוך הסעודה, ובניגוד לפירות. ובזאת הברכה (עמ' 215) דייק כן מלשון הרא"ה (לח) והריטב"א (מב). ולדינא נראה דקיי"ל כרע"א, ונ"מ כשברך המוציא ולא קבע, דלרוב הפוסקים יצא, כמבואר בפסקי תשובות (הע' 15), וע"כ לחם הוא.

ואולי נ"מ לבורקס, דלמג"א רק דבר מתוק מבטל שם פת, וא"כ בורקס שממולאים בתפוא"א, שאינו מתוק, דינם כפת, כפירושו בשו"ע (סי"ז). אבל להשלט"ג (הנ"ל) י"ל דרק בממולא בבשר דגים וגבינה, שנעשו לעיקר הסעודה, ברכתו המוציא, וכך הדין בירקות אם נעשו לעיקר קביעות הסעודה, משא"כ בורקס, שנעשו בדרך כלל, רק כמנה צדדית ולא לעיקר קביעות הסעודה, ודו"ק.